

לשבת על המדוכה

מקור הביטוי בתלמוד הבבלי (יבמות טז.), בדבריו של דוסא בן הרכינס שנשאל ע"י רבי יהושע, רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא לדינה של צרת הבת.

אמרו ליה: צרת הבת, מהו? אמר להן: מחלוקת בית שמאי ובית הלל. הלכה כדברי מי? אמר להן: הלכה כבית הלל. אמרו ליה, והלא משמך אמרו: הלכה כבית שמאי! אמר להם: דוסא שמעתם, או בן הרכינס שמעתם? אמרו ליה: חיי רבי, סתם שמענו. אמר להם: אח קטן יש לי, בכור שטן הוא, ויונתן שמו, והוא מתלמידי שמאי, והזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות, לפי שיש עמו שלש מאות תשובות בצרת הבת שהיא מותרת, אבל מעיד אני עלי שמים וארץ, **שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא**, ואמר שלשה דברים: צרת הבת אסורה, עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית, ומקבלים גרים מן הקרדויין ומן התרמודים.

דוסא בן הרכינס מעניק תוקף לדבריו הן בנוסח של שבועה והן בכך שהוא נותן ממד פיזי ממשי לעדותו בהצביעו על המדוכה עליה ישב חגי כשאמר את דבריו. ספור המעשה בירושלמי משמיט את נוסח השבועה, ולעומת זאת נתנים דברי חגי בלשון עדות ולא בלשון אמירה: "אמרון ליה את מה את אמר להן על המדוכה הזאת ישב חגי הנביא והעיד שלשה דברים..."

נראה שספור המעשה מניח שדוסא בן הרכינס אכן ראה את חגי הנביא. עכ"פ, כך ודאי הבינו פרשנים רבים שקבלו את דברי דוסא כפשוטם. כך למשל מסביר בעל יחוסי תנאים ואמוראים (ר' יהודה בר' קלונימוס משפירא) מדוע כלל את חגי הנביא בספרו: "לפי שמצינו בתלמוד כי העידו משמו תנאים **שראוהו** כגון ר' דוסא בן ארכינס הזקן." כמובן שעפ"י פרשנות כזו חי דוסא בן הרכינס ארבע מאות שנה. וכך כותב אפילו הרמב"ם בהקדמתו לזרעים פ"ד: "שמעון הצדיק ור' דוסא בן הרכינס היו בדור אחד ור' דוסא האריך ימים עד שהשיג לדור ר' עקיבא." עדות לאריכות ימים מופלגת זו נמצאת בהמשך ספור המעשה בירושלמי: "ראה (דוסא בן הרכינס) את רבי לעזר בן עזריה וקרא עליו נער הייתי גם זקנתי מכירו אני שהוא דור עשירי לעזרא ועינוי דמיין לדידיה."

המדוכה נזכרת כבר במקרא: "שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו כטעם לשד השמן" (במדבר יא, ח). היא נדונה כמה פעמים בתלמודים ובתוספתא לענין שבת. למשל "רבן שמעון בן גמליאל או' מדוכה קטנה הניטלת על גבי שלחן הרי היא כקערה ומטלטלין אותה" (תוספתא מסכת שבת (ליברמן) פרק יג הלכה יז). מהלכה זו אנו למדים שסתם מדוכה איננה קטנה דיה להיות ניטלת על השולחן. אפשר שהמדוכה הרגילה, הגדולה, היתה משמשת גם לשיבה, ואפשר שהשם מדוכה היה מושאל לכלי המיועד אך לשיבה. מכל מקום היא נזכרת כמרכב לענין טומאת זב "איזה המרכב המיוחד, זרז האשקלוני ומדוכה המדית, ועביט של גמל וטפיטו של סוס." (ספרא מצורע - פרשת זבים פרשה ב ד"ה פרק ג), ובתוספתא: "שלשה מושב ושלשה מרכב

זרז האשקולני ומדוכה המדיית והתפית אלו שלה מרכב ישיבת הנקה והסוס והאיכוף אלו שלשה מושב. " (תוספתא מסכת כלים (בבא בתרא) (צוקרמאנדל) פרק ב, הלכה ז).

פרק זה שבתוספתא מספר על מעשים שהיו באנשים שישבו. למשל בהלכה א, : "כיפת חלק שאין בה גובה טפח טהור ושיש בה גובה טפח ר' מאיר ור' שמעון מטמאין ר' יוסי ור' אלעזר בר' צדוק מטהרין אמר ר' מאיר מעשה באחד שכיפת שתי כיפין של תמרה להיות יושב עליה ובא מעשה לפני חכמים וטימאום". וכן בהלכה ב, "אמר ר' שמעון מעשה באחד שהביא גריפות של זית שהוא משופה כמגדל לפני ר' עקיבא ואמר על זו הייתי יושב וטימאה לו". ושוב באותה הלכה, "...והביאו לפניהם אחד ראש כליניס שהוא נטול ברהיטני ואמר על זה הייתי יושב וטיהרתיו לו." אולם ענין רב לנו בהלכה ג :

וכן היה ר' אלעזר בר' צדוק אומר שתי כתיפין (גרסת הגר"א : "כפותין" כעין הכיפת שבהלכה א') היו בבית אבא אחד טמא ואחד טהור אמרתי לפני אבא מפני מה זה טמא וזה טהור אמר לי זה שהוא חקוק טמא וזה שאין חקוק טהור ועליו יושב חגי הנביא.

הרי לנו עדות נוספת על ישיבה של חגי הנביא. אלא שכאן, בנגוד לעדותו של דוסא בן הרכינס, יש לה לישיבה זו חשיבות הלכתית. אפשר ששתי העדויות הללו בלתי תלויות הן, או שמא קדמה העדות שבתוספתא, שהישיבה בה עיקר, ועליה ניסמך הספור שביבמות, שאין הישיבה בו אלא סלסול דברים.

חפוש בפרויקט השו"ת מעלה שהביטוי לשבת על המדוכה, במשמעות לדון או להתלבט, מופיע לראשונה בשו"ת נודע ביהודה (רבי יחזקאל בן יהודה לנדא, 1793 - 1713): "וכבר ישב על מדוכה זו הרב פרי חדש ביו"ד בכללי הס"ס שלו שם הרחיב בדבר זה לברר דעת כל אחד ואחד והכריע כדעת הרמב"ם ז"ל. " (שו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא-אה"ע סימן כט ד"ה ויש עוד). החת"ס (רבי משה סופר 1839 - 1762) מרבה להשתמש בו. במרבית המקרים נוספת לביטוי המלה "כבר", כמו בצטוט המובא לעיל מן הנו"ב.